

DOI: 10.31866/2410-1311.40.2022.269362
УДК 316.7:338.48:316.344.42(477.4)

КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ЕЛІТ

Берест Павло Михайлович

Аспірант,

ORCID: 0000-0002-5218-4812, e-mail: berest@gmail.com,

*Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв,
вул. Лаврська, 9, Київ, Україна, 01015*

Для цитування:

Берест, П.М. (2022). Культурологічне підґрунтя виникнення туристичних дестинацій Центральної України в контексті становлення вітчизняних еліт. *Питання культурології*, (40), 108-119. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.40.2022.269362>.

Анотація

Мета статті — дослідити, проаналізувати та осмислити культурологічні складові етапів розвитку української шляхти й становлення туристичних дестинацій; визначити взаємозв'язок між цими двома процесами; започаткувати цілеспрямоване студіювання феномену впливу вітчизняних еліт на еволюцію туристичних дестинацій в контексті культурного розвитку соціуму. Актуальність роботи полягає в малодослідженості культурних аспектів розвитку туристичних дестинацій у взаємозв'язку з процесами становлення українських еліт. Основні методи дослідження засновані на використанні комплексного міждисциплінарного підходу, застосуванні методів аналізу та синтезу, генетичного, історіографічного, культурологічного, ретроспективного, методу реконструкції та ін. Завдяки системному аналізу культурологічних складових різних історичних епох вдалось детально означити соціокультурні процеси, що відбувались у ті часи. Наукова новизна роботи полягає у визначенні необхідності осмислення взаємозв'язку процесів розвитку еліт та туристичних дестинацій з позицій культурології; у виявленні й уточненні взаємозв'язку процесів еволюції розвитку еліт й туристичних дестинацій; у застосуванні спільної комплексної методики аналізу цих двох процесів. Результатом є аналіз культурних детермінантів становлення української шляхти й туристичних дестинацій та визначення їх взаємозв'язку. Знайдено та запропоновано шляхи вивчення зазначених процесів як важливих соціокультурних явищ. Висновки. Виявлено та виокремлено чинники соціокультурних трансформацій і кореляцій обох феноменів, що досліджуються; осмислено культурологічні складові процесів трансформації української шляхти, а також генезу туристичних дестинацій.

Ключові слова: туристичні дестинації; формування еліт; культурологія туризму; соціокультурний розвиток туризму; елітарний туризм; Центральна Україна

Вступ

Туризм як глобальне соціокультурне явище відомий у форматі подорожей та мандрівок ще з початків людської цивілізації. Зародження та виникнення туристичних дестинацій, що є ключовими складовими туризму, кінцевою метою туристичної поїздки, мають як економічну, фінансову, політичну, суспільну, так і духовну, культурну, освітню складові й характеризуються багатогранною просторовою світоглядністю. Наукові дослідження культурології туризму й туристичних дестинацій дали змогу по-новому вивчити раніше опрацьовані етапи й чинники, що розглядались в парадигмах інших дисциплін і галузей знань. Різномірність історії розвитку туризму, появи туристичних дестинацій на конкретних територіях, багатоплановість закономірностей їх розвитку та аспектів, від яких залежить подальша доля тої чи іншої туристичної дестинації, дають змогу аналізувати не лише вже відомі причини розвитку туристської діяльності, але й відкривати нові можливі шляхи пошуку недосліджених раніше аспектів феномену туризму. Накопичені за останні десятиліття вітчизняними та зарубіжними науковцями культурологічні дослідження деяких компонентів туристичних дестинацій дають змогу впевнено робити наступні кроки в цьому напрямі.

Постановка проблематики студіювання підґрунтя виникнення туристичних дестинацій Центральної України від початків української державності до XIX ст. в контексті становлення вітчизняних еліт у культурологічному вимірі пов'язана з важливим впливом окресленого питання на процес соціокультурних трансформацій протягом століть, накопиченням фактичного матеріалу, що досі недостатньо опрацьований у вищезазначеному вимірі, та впливом означеної тематики не лише на дослідження минулого, але й на розвиток сьогодення та формування майбутніх культурних, освітніх та інших процесів у нашій державі. Адже з моменту свого виникнення туризм та туристичні дестинації розвиваються в повній кореляції зі станом й етапами розвитку як державних утворень, так і панівного класу, еліти, шляхти, що довгий час була одним з головних чинників їхнього розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій, присвячених тематиці виникнення та становлення туристичних дестинацій, свідчить про те, що науковці концентрувались на економічній складовій, а згодом почали вивчати соціологію, психологію, маркетинг цих питань. Культурологічні дослідження туризму є новим явищем.

Серед іноземних дослідників туризму та туристичних дестинацій варто зазначити Н. Лейпера, Ж. Бодрійяра, У. Гір, С. Пайк, П. Пірса та ін. Науковому аналізу різноманітних проявів туризму в безпосередньому зв'язку з соціокультурними процесами, студіюванню культурології туризму присвятили свої роботи такі українські вчені, як Л. Божко, І. Братусь, Г. Вишневська, С. Дичковський, В. Кифяк, В. Кушнар'єв, В. Любарець, М. Мальська, Н. Паньків та ін.

Водночас слід зазначити, що тематиці аналізу культурологічного підґрунтя виникнення туристичних дестинацій в Центральній Україні до XX ст. в контексті становлення вітчизняних еліт не приділялось уваги в статтях вітчизняних й іноземних дослідників.

Туризм як глобальне явище здійснює значний вплив на розвиток економіки, інфраструктури, транспорту, культури, освіти тощо. І ця його дія суттєво

позначається на розвитку суспільства та держави, її класів й еліт. Ці впливи можуть бути як очевидними, так і важко досліджуваними. Вивчення культурних передумов виникнення туристичних дестинацій у взаємозв'язку з процесами становлення українських еліт становить інтерес і є важливим не лише з погляду історико-культурологічних розробок, але в проєкції відповідних процесів на наше сьогодення і майбутні шляхи розвитку.

■ **Мета статті**

Мета статті — виявити, проаналізувати й осмислити культурологічні складові процесів становлення української шляхти від початків її зародження до кінця XIX ст., а також виникнення туристичних дестинацій в окреслений період; дослідити й визначити витoki взаємозв'язку між цими двома процесами; започаткувати цілеспрямоване студіювання феномену впливу стану вітчизняних еліт на еволюцію й розвиток туристичних дестинацій у контексті культурного розвитку соціуму; усвідомити значущість ролі та місця окресленого феномену в культурі й процесі розвитку держави.

■ **Виклад матеріалу дослідження**

Туризм як багатогранний соціокультурний феномен супроводжує людину від початків зародження древніх цивілізацій. Хоча «організований туризм» як загальнопоширене явище (в сучасному розумінні цього терміна) виник у першій половині XIX ст., а його наукове осмислення почалось у XX ст., прообрази й різноманітні варіації туристичної діяльності можна знайти в історії багатьох народів і країн. Релігійне паломництво, навчання, торгівля — ці та інші причини спонукали людину до близьких і далеких мандрів у всі відомі нам часи.

В українському науковому просторі усталеною є періодизація розвитку туризму, що поділена на чотири етапи:

1) до початку XIX ст. — передісторія туризму;

2) протягом XIX ст. — елітний туризм; виникнення підприємств з надання організованих туристичних послуг;

3) початок XX ст. — до Другої світової війни — становлення соціального туризму;

4) після Другої світової війни — наш час — масовий туризм, формування індустрії надання туристичних сервісів (Мальська та ін., 2016).

Західні дослідники розглядають перший етап процесу розвитку туризму як складне явище й виокремлюють: передісторію туризму, розвиток туризму в середні віки та епоху великих турів або гранд-турів, зародження глобального туризму, XIX ст., модерну еру, що також поділяється на два підетапи: до Другої світової війни й після неї (Ranasinghe et al., 2021).

Якщо дослідники можуть по-різному датувати межі передісторії «до» туристичної доби, коли відбувалось зародження різних складових туризму, то етап так званого елітарного туризму та зародження масового туризму переважна більшість науковців окреслює в межах всього XIX ст. Це був етап, коли туристичні мандрівки перестали бути привілеєм обмеженої кількості заможних верств населення, шляхти й високоосвічених спеціалістів. Тих, для кого подорожі були

демонстративним проявом їхнього соціального статусу, що уособлював владу, гроші та можливість тривалого дозвілля (Gur, 2010).

Розглянемо основні етапи становлення української шляхти та її взаємозв'язок з розвитком прототуристичних дестинацій. В Україні, що була і є історичною, політичною, культурною складовою європейської цивілізації, відповідні процеси відбувались у тісному взаємозв'язку із загальноєвропейськими. Так, ще з моменту заснування Києва (IV ст. н. е.) у Центральній Україні відбувались активні процеси українського етногенезу, державотворення, культури, релігії, геополітики. Зародження та розвиток Київської держави (Київського князівства або Київської Русі) призвели як до формування давньоукраїнської еліти (князі, бояри, нарочиті мужі, дружинники), так й до виникнення перших прототуристичних дестинацій — соборів і монастирів, до яких здійснювали паломництво з усієї великої держави.

Як і в інших європейських державних утвореннях, до XV ст. давньоукраїнська шляхта була досить однорідною та взаємопов'язаною. Наприклад, генеалогія питомої давньоукраїнської шляхти лише найзахіднішої Перемишльської землі охоплює понад сотню родів. Процес асиміляції українських родів та їх гербів значно посилюється в другій половині XVI ст., коли постає Річ Посполита й з'являються перші друковані гербовники, що масово тиражують та закріплюють у шляхетській свідомості ті нечисленні юридично затверджені форми давньоукраїнського герботворення, яким з огляду на різні причини пощастило потрапити на їх сторінки (Однороженко, 2009). Не в змозі протистояти зазіханню заможних та сильних сусідів, котрі активно розширювали свої маєтності, українська шляхта або занепадала, або змушена була мігрувати на сусідні терени Поділля, Берестейщини, Волині, Київщини.

Отже, бачимо, що протягом XV–XVI ст., після занепаду Королівства Русі-України й входження українських земель під вплив польських і литовських правителів, ще довгий час давньоукраїнська шляхта зберігала свої традиції й розуміння власної окремішності та величній державній історії. Так само зберігались і традиції паломництва як до давніших духовних місць — Київських монастирів, так й до новопосталих центрів культурного життя. А вже з кінця XVI ст. старі шляхетські роди, як, наприклад, Заблоцькі (шляхетський рід з Підкарпаття) та нові шляхтичі гуртуються на Волині та Київщині в оточенні князів Острозьких, які були прямими нащадками великих князів Київських та королів Русі. Крім того, Острозькі в ті часи були наймогутнішими та найвпливовішими магнатами українських земель.

В часи тимчасової втрати незалежності, в період між Королівством Русі-України та Гетьманщиною саме Острозькі як «некороновані королі Русі» сприяли об'єднанню навколо себе української шляхти, культури, освіти. Вони були, з одного боку, продовжувачами державних й мистецьких традицій старокняжої доби, а з іншого — інкорпорували європейське культурно-мистецьке життя Речі Посполитої в тогочасні українські реалії (Ричков, 2011).

З постановням Гетьманщини Київ повертає собі столичний статус та значення духовного центру всієї країни. Гетьмани всієї України, починаючи від П. Сагайдачного й до І. Мазепи, П. Полуботка, Д. Апостола, К. Розумовського приділяли

значну увагу розвитку української культури, архітектури, мистецтва й за можливості завжди підтримували Київ, розуміючи його значущість (Котляр та ін., 2000). Козацька старшина, що на початок XVIII ст. остаточно перейняла на себе роль і функції української еліти, також всіляко долучалась до цих процесів. Відомі десятки прізвищ меценатів, що походили з української козацької шляхти й займались збереженням старожитностей, архівів, розвитком української культури. Саме в той час сформувалось, зведено чи реконструйовано багато архітектурних пам'яток Центральної України, що були відомими місцями паломництва, а нині стали визначними туристичними дестинаціями.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст., після остаточного входження Центральної України до складу Російської імперії, ці шляхетні традиції підтримки культури та мистецтва були збережені. Крім того, зв'язок української культури, традицій та звичаїв, зокрема еліт, з європейськими цивілізаційними процесами ніколи не переривався. Соціальні, культурні та освітні впливи та зміни, що відбувались в Європі, також проникали й в Україну. Епоха гранд-турів, що тривала тоді по всьому континенту, була знана й відома і на наших землях. Так, український шляхтич М. Чайковський у своїх мемуарах «Спогади Садик-паші» (2020) описує, що в традиціях всієї української шляхти було влаштовувати для своїх нащадків, які закінчили навчання, відповідні мандрівки з освітньою та пізнавальною метою.

Зазначимо, що доба гранд-турів, яка передувала епосі зародження організованого туризму, бере свої витоки з доби Відродження, а її початки сягають XVI ст. Шляхта Франції, Італії, а пізніше Речі Посполитої, зокрема й українська шляхта, були активно залучені в ці процеси організації великих мандрівок. Крім шляхти, ці традиції також набули поширення серед членів професійних братств, цехів та гільдій, які відправляли майстрів на завершення навчання та підтвердження свого статусу за кордон. Звісно, у той час туризм був виміром достатку й приналежності до еліти. Основною умовою для здійснення далеких мандрівок було наявність часу і грошей. Учасники гранд-турів відвідували культурні об'єкти, історичні місця для отримання знань про науку та мистецтво. Протягом XVII ст. подібні вояжі отримали найбільше поширення, тому саме цей час вважається добою гранд-турів. Ці традиції в різних варіаціях ще зберігались на початку XIX ст., але внаслідок промислової революції, розвитку залізничного транспорту й пароплавства, суспільство перейшло до іншого способу життя та інших видів подорожей. З розвитком транспорту подорожі та туризм стали важливою умовою ділової діяльності. Крім того, багато людей, окрім представників традиційної шляхти, стали мати високий наявний дохід і свободу пересування (Ranasinghe et al., 2021). Отже, XIX ст. стає тим часом, коли елітарний туризм поступово й плавно переходить у масовий. Відповідно, зазнають змін і туристичні дестинації, місця, куди прямують мандрівники.

Центральна Україна, будучи центром не лише за географічним розташуванням, але й знаходячись навколо Києва — сакральної столиці Княжої і Козацької держав, всю нашу історію мала значну політичну, духовну, культурну вагу. Ця унікальна територія з погляду природи й антропології, переживала всі ті історичні етапи розвитку, що й український народ та його аристократія. Залишаючись

релігійним, соціально-економічним, культурним центром протягом тисячоліть, цей регіон відображав всі періоди як еволюції українського суспільства й еліти, так і розвитку туристичних дестинацій. Крім того, протягом середніх віків, доби Відродження, Просвітництва та модерну на українських землях відбувались ті самі соціокультурні процеси, що й в Центральній та Західній Європі. Виникали та розвивались схожі форми та види мандрівок, засновані, зокрема, на відвідуванні релігійних пам'яток та культурної спадщини цього краю, на базі яких оформлювались тогочасні туристичні дестинації з відповідними функціями та інфраструктурою.

Підсумовуючи все вищеописане, можемо стверджувати, що якщо до XIX ст. на розвиток подорожей та стан туристичних дестинацій впливали становище й процес розвитку місцевої еліти, а головними мандрівниками були представники шляхти та інших заможних класів, то вже протягом XIX ст. цей процес набув масовості. Поступово туризм був поставлений на комерційні рейки, в Києві та інших містах почали відкриватись готелі, видавались путівники, листівки з краєвидами, формувались музеї, галереї та створювались перші туристичні маршрути.

Сучасна наукова термінологія визначає туристичні дестинації як місця, що приваблюють відвідувачів для тимчасового перебування. А їх розміри варіюються від країн, регіонів та провінцій до міста, села чи спеціально побудованої курортної зони. З огляду на такий багатовимірний характер означень туристичної дестинації було запропоновано також вважати, що чим менший регіон навколо дестинації, тим більша ймовірність її внутрішньої однорідності (Kelly & Nankervis, 2001). Проте різноманітність природних, архітектурних, історико-культурних об'єктів і туристичних місць є також і сильним привабливим чинником, що викликає зацікавленість у потенційних відвідувачів. Тому існує ще й інше визначення туристичної дестинації — фізичного простору, у якому відвідувач цілеспрямовано проводить свій час і в якому перебуває хоча б одну ніч. Цей процес охоплює відвідування всіх супутніх та сусідніх об'єктів, а також допоміжні послуги й додаткові пам'ятки, що отримує й відвідує мандрівник протягом свого шляху туди чи назад (Pike, 2004).

На межі XVIII – початку XIX ст. з'являється література про подорожі, великими накладками друкуються описи різноманітних країв, їх культури, історії й економіки. Почали видаватись перші путівники для мандрівників з практичною інформацією. Також з першої третини XIX ст. в Європі (після закінчення наполеонівських війн) настав час відносного спокою, відбувався розвиток науки, транспорту, збільшувався добробут деяких верств населення. Завдяки цьому у все більшої кількості людей з'являвся вільний час і надлишок фінансів. Популярним стало проведення відпочинку на морі, мінеральних водах. Почали відкриватись санаторії та лікувальні курорти, або просто місця, де можна було провести гарно дозвілля з огляду на їх клімат, розташування чи природні ландшафти. Тоді ж починаються й перші наукові, переважно географічні, дослідження в Європі, що були пов'язані зі сферою туризму. В середині XIX ст. у Швейцарії, Австро-Угорщині, Німеччині, а згодом й в Російській імперії в місцях розвитку туристичних дестинацій відбувались також процеси здійснення та систематизації

наукових досліджень, вивчення історико-культурних пам'яток та ландшафтно-кліматичних особливостей регіонів, ціннісних властивостей лікувальних вод та ін. (Bógdał-Brzezińska & Wendt, 2018).

Варто зауважити, що протягом всього свого існування феномен туризму інтегрував найважливіші процеси розвитку суспільства та культури. Мандрі, подорожі завжди були тісно пов'язані з культурними й релігійними пам'ятками, культурними й освітніми центрами. Але до феномену туризму практично не застосовувалися культурологічні підходи для його вивчення, хоча туристичні подорожі значно сприяють формуванню соціально-культурної обізнаності, поглибленню культурної самосвідомості і формуванню ідентичності мандрівника (Дичковський, 2020). Знаходячись на різних етапах свого розвитку, національні еліти завжди відчували, якщо не усвідомлювали, необхідність розгляду культурних подорожей, паломництва в межах, говорячи сучасною термінологією, культурологічного підходу, що взаємопов'язує політичну, соціальну, культурну сфери з розвитком туристичних дестинацій як місць, куди прагне потрапити мандрівник, реалізуючи свої плани й цілі.

Завдяки становленню культурології як самостійної соціально-гуманітарної науки стало можливо глибинно й детально вивчати різноманітні соціумні тенденції та сенси, а також здійснювати інтегрування наукового пізнання щодо проявів антропології й культури. У всебічному аналізі культурних проявів взаємодії еліт та розвитку туристичних дестинацій важливо звертатися також до специфіки, механізмів і форм міжкультурної комунікації як процесу співіснування українського суспільства в межах різних державних утворень та історичних періодів. Адже всі ці компоненти не можуть функціонувати поза реальними комунікативними потоками, що складаються через певні обставини. Культурологія здатна по-новому осмислити всі процеси й взаємозв'язки в синтезі різноманітних аспектів розгляду їх об'єктного і суб'єктного змісту. Водночас наукові інтереси культурологів повинні охоплювати максимально широку сукупність досліджуваних явищ, процесів і тенденцій, що характеризують різноманітні аспекти культури в контексті гуманістичної парадигми (Поплавський, 2022).

Так само й культурна спадщина, що є однією з основ формування туристичних дестинацій, є об'єктом міждисциплінарних наукових студій, що дає змогу дослідити їх феноменологічну і функціональну складові з огляду на різні підходи. У такому контексті значущим є дослідження феномену туризму та його взаємозв'язку з процесами становлення й розвитку національних еліт, що зароджуються, розвиваються і трансформуються в різних політичних і соціокультурних умовах.

Адже пізнання культури, історії, пам'яток, яким декілька століть або навіть тисячоліть, не тільки збагачують внутрішній світ людини, але й надають об'ємне бачення культурного всесвіту. Звернення до таких пам'яток надає мандрівникові зовсім інший вимір простору, часу, надає нові форми сприйняття його буття (Кушнарьов, 2012).

Культурна спадщина зберігається й передається з покоління в покоління у вигляді ціннісних орієнтирів, національних архетипів та ідеалів, що інтерпретуються в архітектурі, побуті, традиціях, витворах мистецтва та мають свою

вагому історичну місію. Відповідальна роль у здійсненні цієї місії належить еліті, видатним постатям, що формують події та творять історію. Завдяки дослідженням історико-культурних об'єктів, збереженню знань про них, ми отримуємо відповіді, що допомагають розв'язувати нагальні питання сьогодення. Як важлива складова життєдіяльності будь-якої цивілізації, культурна спадщина формує унікальний неповторний менталітет нації, що становить наріжний камінь моральних, духовних та етичних цінностей (Копієвська, 2009). У всі часи людина, пізнаючи себе й світ навколо, творила культуру й власну історію. Сама сутність людини, а також походження та призначення — на всі ці питання людина знаходила відповіді в навколишньому просторі. Немає сумніву, що ґрунтовне й комплексне вивчення феномену людини, соціуму, в якому вона існує, різних його проявів, дають змогу досягнути як вершин історії, твориться культура, що керує особою та народами у різні періоди їх існування (Горбань, 2019).

До прикладів проявів різноманітних аспектів феномену туризму в тисячолітній ретроспективі його розвитку, в котрому він проявляється в матеріальних формах, безумовно, належать об'єкти архітектурної, культурної, духовної спадщини, що багато віків привертало до себе увагу українського суспільства та були місцями паломництва для культурної і політичної еліти та інших представників українського соціуму. Саме українська шляхта, державні мужі й інтелектуали, що розуміли важливість й значення цієї спадщини, докладали багато зусиль для її збереження й розбудови і, як наслідок, для збереження української самоідентичності.

Висновки

Враховуючи результати проведеного дослідження, можна зазначити, що початковий період генези туристичних дестинацій в Центральній Україні, як і в цілому по країні, відбувався зі змінною динамікою від початків зародження української державності й тісно пов'язаний як з політичним, економічним та соціальним становищем суспільства, так й з процесом розвитку та становлення вітчизняних еліт. Початки зародження туристичних дестинацій в Центральній Україні беруть свої витoki з заснування та розвитку Києва та Київської держави (Київського князівства або Київської Русі) й значно активізувались після прийняття християнства та піднесення давньоукраїнської держави, унаслідок чого тогочасна шляхта здійснювала паломницькі поїздки до визначних духовних центрів. В окреслений період спостерігається також тенденція подорожувати з науковою метою та здобувати освіту в європейських університетах чи українських академіях. Зі стародавніх часів окремий вид мандрів становили й поїздки з торговою, комерційною і дипломатичною метою.

У XVIII – на початку XIX ст. одними з найпоширеніших видів поїздок серед української шляхти були так звані гранд-тури, що їх здійснювала молодь як завершальний етап свого навчання. Тоді ж з'являється багато літератури про мандрівки та перші друковані путівники, що безперечно сприяло поширенню моди на туристичні подорожі та надавало потенційним мандрівникам інформацію про популярні туристичні дестинації. Все це позитивно вплинуло на розвиток тогочасного туризму та становлення туристичних дестинацій.

У середні віки, епоху Просвітництва та модерну саме шляхта була основним споживачем туристичних послуг та чинником появи й розвитку туристичних дестинацій, а також супутніх сервісів, що супроводжували мандрівника протягом його подорожей.

Підвищенню загальносуспільної зацікавленості до туризму у XIX ст. сприяв перехід елітарного туризму в масовий та поява комерційних й громадських установ, що займались організацією перших групових туристичних подорожей. Відвідання культурно-історичних пам'яток, місць, пов'язаних з видатними українськими постатями й подіями, позитивно впливало на рівень освіченості та обізнаності мандрівників, сприяло становленню їх самосвідомості й ідентичності, допомагало поширювати знання про батьківщину й рідний край.

Підсумовуючи, можна наголосити на тому, що розвиток туристичних дестинацій в Центральній Україні був тісно пов'язаний з політичними та суспільними подіями, що відбувались протягом всієї нашої історії, та переплетений зі станом, становищем та розвитком вітчизняних еліт. Розглядаючи питання культурології туризму, взаємозв'язку розвитку туристичних дестинацій та становлення еліт, варто пам'ятати, що всі вони мають міждисциплінарний характер, що виходить за традиційні межі досліджень у гуманітарних і соціальних науках. Якщо розглядати розвиток, традиції та культуру подорожей і туристичних дестинацій як певний набір поведінкових моделей буття, результат життя спільноти, що водночас регулює це співіснування, то відповідні культурологічні дослідження мають доволі масштабний характер. Це може зумовити новий напрям культурологічних досліджень, розв'язання проблем, що постають перед гуманітарними науками, відкрити доступ до нових методів і розуміння процесів, над якими працюють інші галузі знань.

Безперечно, обговорювана в дослідженні тематика потребує подальших досліджень та аналізу. Існує необхідність осмислити культурологічні складові процесів трансформації української шляхти, а також генези туристичних дестинацій; започаткувати цілеспрямоване студіювання феномену впливу стану вітчизняних еліт на еволюцію й розвиток туристичних дестинацій; виявити значущість ролі й місця цих явищ. Зазвичай такі всебічні інтегральні дослідження вкрай нечисленні, що зводить, на жаль, туристичну галузь на маргінеси гуманітарних інтересів. Саме тому такі дослідження обов'язково мають бути предметом подальшого зацікавлення фахівців та вчених. Діяльність у цій дослідницькій галузі може сприяти ефективному використанню потенціалу, що охоплює комплексне збереження культурної спадщини та розвиток на їх базі успішних туристичних дестинацій.

Кожний народ, що має багатотисялітню національну історію та культуру, численні пам'ятки природи й архітектури, традиції та обряди, має максимально користатись подібними багатствами й перетворювати їх на дієвий ресурс успішного розвитку й процвітання. Перспективи подальших досліджень полягають у продовженні культурологічного аналізу питань, пов'язаних з туристичними дестинаціями та іншими соціокультурними чинниками, що становлять в усіх цивілізованих успішних державах значний потенціал для розвитку економіки, інфраструктури, бізнесу, освіти, культури та інших галузей, що забезпечують сталий розвиток і життєдіяльність суспільства й країни.

■ Список використаних джерел

- Горбань, Ю. І. (2019). Людина в дзеркалі науки: соціально-філософський аспект. *Питання культурології*, 35, 239–242.
- Дичковський, С. І. (2020). Інтеграція туризму в процеси культури. *Питання культурології*, 36, 110–119.
- Копієвська, О. Р. (2009). Культурна спадщина в контексті історичної культурології. *Питання культурології*, 25, 66–72.
- Котляр, М. Ф., Левітас, Ф. Л., Нестеренко, Л. С., Рубцов, В. П., Русина, О. В., Семашко, О. М., Тараненко, М. Г., Ткачук, А. Ф., & Чухліб, Т. В. (2000). *З історії самоврядування та демократії у Києві (від княжої доби до нашого часу)*. Інститут громадянського суспільства.
- Кушнарьов, В. В. (2012). Вивчення культурного туризму в контексті маркетингових комунікацій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 107(1), 275–285.
- Мальська, М., Паньків, Н., & Ховалко, А. (2016). *Історія розвитку туризму*. Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Однороженко, О. А. (2009). *Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV – XVI ст.* Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.
- Поплавський, М. М. (2022). Стан та перспективи культурологічних досліджень у контексті ідей гуманізму. *Питання культурології*, 39, 210–219. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.257637>
- Ричков, П. А. (2011). *NON OMNIS MORIAR. Архітектура в культурній праці князів Острозьких* [Монографія]. Національний університет водного господарства та природокористування.
- Чайковський, М. (2020). Спогади Садик-паші. В *Шляхта обирає авантюризм* (О. Ісаюк, & Є. Білоножко, Пер.; с. 15–270). Пропала Грамота.
- Bógdał-Brzezińska, A., & Wendt, J. A. (2018). Zarys historii turystyki i geografii turystycznej. *Turystyka: nowe trendy*, 6, 7–35.
- Gyr, U. (2010). The history of tourism: Structures on the path to modernity. In *European History Online (EGO)*. Institute of European History. <http://www.ieg-ego.eu/gyru-2010-en>
- Kelly, I., & Nankervis, K. (2001). *Visitor destinations*. John Wiley & Sons
- Pike, S. (2004). *Destination Marketing Organisations*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080494463>
- Ranasinghe, R., Gangananda, N., Bandara, A., & Perera, P. (2021). Role of Tourism in the Global Economy: The Past, Present and Future. *Journal of Management and Tourism Research*, 4(1), VI–XXII.

■ References

- Bógdał-Brzezińska, A., & Wendt, J. A. (2018). Zarys historii turystyki i geografii turystycznej. *Turystyka: nowe trendy*, 6, 7–35 [in Polish].
- Chaikovskiy, M. (2020). Spohady Sadyk-pashi [Memories of Sadik Pasha]. In *Shliakhhta obyraie avantiuryzm* [The nobility chooses adventurism] (O. Isaiuk, & Ye. Bilonozhko, Trans.; pp. 15–270). Propala Hramota [in Ukrainian].
- Dychkovskiy, S. I. (2020). Intehratsiia turyzmu v protsesy kultury [Integration of tourism into cultural processes]. *Issues in Cultural Studies*, 36, 110–119 [in Ukrainian].

- Gyr, U. (2010). The history of tourism: Structures on the path to modernity. In European History Online (EGO). *Institute of European History*. <http://www.ieg-ego.eu/gyru-2010-en> [in English].
- Horban, Yu. I. (2019). Liudyna v dzerkali nauky: sotsialno-filosofskyi aspekt [Man in the mirror of science: socio-philosophical aspect]. *Issues in Cultural Studies*, 35, 239–242 [in Ukrainian].
- Kelly, I., & Nankervis, K. (2001). *Visitor destinations*. John Wiley & Sons [in English].
- Kopiiivska, O. R. (2009). Kulturna spadshchyna v konteksti istorichnoi kulturolohii [Cultural heritage in the context of historical cultural studies]. *Issues in Cultural Studies*, 25, 66–72 [in Ukrainian].
- Kotliar, M. F., Levitas, F. L., Nesterenko, L. S., Rubtsov, V. P., Rusyna, O. V., Semashko, O. M., Taranenko, M. H., Tkachuk, A. F., & Chukhlib, T. V. (2000). *Z istorii samovriaduvannia ta demokratii u Kyievi (vid kniazhoi doby do nashoho chasu)* [From the history of self-government and democracy in Kyiv (from princely times to our time)]. Instytut hromadianskoho suspilstva [in Ukrainian].
- Kushnarov, V. V. (2012). Vychennia kulturnoho turyzmu v konteksti marketynhovykh komunikatsii [Study of cultural tourism in the context of marketing communications]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*, 107(1), 275–285 [in Ukrainian].
- Malska, M., Pankiv, N., & Khovalko, A. (2016). *Istoriia rozvytku turyzmu* [History of tourism development]. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Odnorozhenko, O. A. (2009). *Rodova heraldyka Ruskooho korolivstva ta Ruskykh zemel Korony Polskoi XIV – XVI st.* [Family heraldry of the Russian kingdom and Russian lands of the Polish Crown of the 14th – 16th centuries]. Instytut ukrainskoi arkhieohrafiï ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevs'koho NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Pike, S. (2004). *Destination Marketing Organisations*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080494463> [in English].
- Poplavskiy, M. M. (2022). Stan ta perspektyvy kulturnohichnykh doslidzhen u konteksti idei humanizmu [The state and prospects of cultural studies in the context of the ideas of humanism]. *Issues in Cultural Studies*, 39, 210–219. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.257637> [in Ukrainian].
- Ranasinghe, R., Gangananda, N., Bandara, A., & Perera, P. (2021). Role of Tourism in the Global Economy: The Past, Present and Future. *Journal of Management and Tourism Research*, 4(1), VI–XXII [in English].
- Rychkov, P. A. (2011). *NON OMNIS MORIAR. Arkhitektura v kulturnii pratsi kniaziv Ostrozkykh* [NON OMNIS MORIAR. Architecture in the cultural work of the princes of Ostrog] [Monograph]. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

THE CULTURAL BACKGROUND OF THE EMERGENCE OF TOURIST DESTINATIONS IN CENTRAL UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF DOMESTIC ELITES

Pavlo Berest

PhD student,

ORCID: 0000-0002-5218-4812, e-mail: berest@gmail.com,

National Academy of Culture and Arts Management,

Kyiv, Ukraine

Abstract

The purpose of the article is to study, analyse, and comprehend the cultural components of the development of the Ukrainian nobility and the formation of tourist destinations; to determine the relationship between these two processes; to initiate a targeted study of the phenomenon of the influence of domestic elites on the evolution of tourist destinations in the context of the cultural development of society. The relevance of the work lies in the lack of research into the cultural aspects of the development of tourist destinations in relation to the formation processes of Ukrainian elites. The research methodology is based on the use of a comprehensive interdisciplinary approach, the application of the method of analysis and synthesis, as well as genetic, historiographical, cultural, retrospective, and reconstruction methods, etc. Thanks to the systematic analysis of the cultural components of different historical eras, it was possible to identify in detail the socio-cultural processes that took place at that time. The scientific novelty of the article is to determine the need to understand the relationship between the development of elites and tourist destinations from the standpoint of cultural studies; to identify and clarify the relationship between the evolution of the development of elites and tourist destinations; to apply the overall integrated methodology for analysing these two processes. The result is an analysis of the cultural determinants of the formation of the Ukrainian nobility and tourist destinations and the identification of their interrelation. The article defines and offers ways of studying the specified processes as important socio-cultural phenomena. Conclusions. The factors of socio-cultural transformations and correlations of both studied phenomena are identified and singled out; the cultural components of the processes of transformation of the Ukrainian nobility, as well as the genesis of tourist destinations, are comprehended.

Keywords: tourist destinations; formation of elites; cultural tourism; socio-cultural development of tourism; elite tourism; central Ukraine

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.